

УДК 336.7

Н.О. ГЕРАСИМЕНКО, Інститут економіко-правових досліджень НАН України

ТИПОВИЙ СТАТУТ КОМУНАЛЬНИХ БАНКІВ: ДОЦІЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ТА ЗМІСТ

Ключові слова: комунальний банк, господарське право, банківська діяльність, типовий статут

У науці господарського права питанням типізації статутних документів приділялося багато уваги. Наукової розробки потребують такі аспекти: визначення суб'єктів господарювання, статутні документи яких мають бути уніфікованими, змісту таких статутних документів, меж диспозитивності положень таких документів тощо.

Одним із напрямів розвитку господарського права як науки є розробка типового статуту для комунальних банків як потенційних суб'єктів господарювання.

У контексті заявленого предмету дослідження варто звернути увагу на результати наукових пошуків науковців. В.А. Устимеком, зокрема, обгрунтовано необхідність удосконалення відносин у сфері управління власності територіальної громади міста, наведено пропозиції щодо удосконалення системи фінансування об'єктів соціальної інфраструктури міста, казначейського обслуговування місцевих бюджетів і встановлення правового режиму тимчасово вільних коштів і грошових надходжень від операцій з міськими землями. Дослідник безпосередньо не торкається питання типового статуту комунального банку, але визначає, що статuti територіальних громад міст відтворюють основні законодавчі положення у сфері управління комунальною власністю й адаптують їх до місцевих умов господарювання. У подібному напрямку здійснює свої дослідження Д.Д. Заяць, розкриваючи сутність статуту територіальної громади як основного локального нормативно-правового акту.

Значна кількість досліджень спрямовується на розкриття практичних питань господарської діяльності, які прямо чи опосередковано стосуються проблематики змістовного наповнення установчих документів. До таких відносимо роботи О.С. Янкової щодо статутного фонду підприємства як категорії, яка відбиває наявність матеріальної бази учасника комерційного обігу, Ю.В. Хорт щодо механізму захисту інтересів учасників акціонерних право-відносин через конструкцію статутного капіталу, Р.Ф. Гринюка стосовно правового статусу комунальних підприємств в Україні, Р.А. Джабраїлова – щодо правового забезпечення ефективного використання об'єктів комунальної власності.

Окремі дослідники пропонують з метою запровадження єдиного підходу до визначення сутності господарської діяльності та уникнення непорозумінь, які виникають під час реалізації засновницьких прав учасників відносин у сфері господарювання передбачити у ч.3 ст.3 ГК України, що «створення (заснування) суб'єкта господарювання не є господарською діяльністю (як це раніше зазначалося у ст.1 Закону України «Про підприємництво»)» [1, с.145]. Такий підхід важливий для цього дослідження, оскільки впливає на можливість органів місцевого самоврядування реалізувати засновницькі права в комунальних банках без визнання такої діяльності господарською.

Однак більшість дослідників не торкаються питання типового статуту комунального банку, хоча його розробка, як вбачається, дасть змогу розширити теоретичні надбання науки господарського права у цій сфері.

Таким чином, на сьогодні потребує дослідження питання обгрунтування необхідності прийняття та змісту типового статуту комунальних банків. Тому метою роботи є розробка типової структури статуту комунальних банків, а також визначення доцільності прийняття типового статуту комунального банку. Для досягнення поставленої мети було проаналізовано наукові розробки провідних дослідників, чинне вітчизняне законодавство, а

також нормативно-правові акти, що втратили чинність, сформульовано пропозиції щодо змісту типового статуту комунальних банків.

Виклад основного матеріалу розпочнемо з історичного екскурсу, а саме із заснування у 1873 р. в Ніжині громадського банку. Як зазначають дослідники-історики «підґрунтям для діяльності цих видів банківських установ було «Нормальное положение о городских общественных банках» від 10.06.1857 р. і запроваджене дещо пізніше нове вдосконалене положення від 10.02.1862 р..., а прикладами для ніжинської міської влади були успішно діючі громадські банки не тільки в Російській імперії загалом, але і в Чернігівській губернії... Практично єдиною організаційно-фінансовою перешкодою на шляху створення в Ніжині громадського банку була необхідність виділити з міського бюджету – згідно положення про міські громадські банки – не менше 10 тис. руб. у якості статутного капіталу нового банку» [2, с.113]. Як бачимо, історичний факт підтверджує не тільки існування попередника комунальних банків – громадського банку, а й функціонування його на основі типового документа – Положення про міські громадські банки.

Зазначимо, що організація діяльності суб'єктів права на основі типових статутів була притаманна і радянському періоду. Йдеться про Типовий статут садівничого товариства [3] і Типовий статут ломбарду [4].

За часів незалежної України (до 2004 р.) існував Типовий статут державного підприємства, який на сьогодні втратив чинність [5].

Нині чинними є Типовий статут відкритого акціонерного товариства, що утворене шляхом приватизації майна державного підприємства [6], Типовий статут відкритого акціонерного товариства, створеного шляхом корпоратизації державного підприємства, яке не підлягає приватизації [7], Типовий статут казенного підприємства [8], Типові статuti підприємств, установ, організацій, підпорядкованих Держкомтелерадіо України [9].

Оскільки комунальні банки створюватимуться, відповідно, на основі комунальної

власності, то можна врахувати положення названих вище типових статутів при розробці типового статуту комунальних банків України. Наприклад, структурно типовий статут казенного підприємства складається з таких розділів: мета і предмет діяльності підприємства, юридичний статус підприємства, майно підприємства, права та обов'язки підприємства, управління підприємством, трудовий колектив підприємства, господарська та соціальна діяльність підприємства, ліквідація і реорганізація підприємства. Однак для комунальних банків визначальними слід розглядати положення чинного банківського законодавства України стосовно основних складових статуту.

Проаналізуємо структуру статуту публічного акціонерного товариства «Український комунальний банк» (м. Луганськ), який фактично є комерційним банком, але в назві містить слово «комунальний». Змістовними розділами зазначеного документа, затвердженого Загальними зборами акціонерів і погодженого територіальним органом Національного банку України, зокрема, є: повне і скорочене офіційні найменування банку та його місцезнаходження, загальні положення (в яких, до речі визначено, що метою діяльності Банку є «поглиблення економічних та соціальних реформ в Українському суспільстві шляхом концентрації фінансових ресурсів підприємств, установ та населення з метою кредитування та інвестування приватних, регіональних та загальнодержавних проектів в галузі виробництва, торгівлі та фінансів, сприяння розвитку вітчизняних товаровиробників, поширення споживчого ринку товарів та послуг»...), юридичний статус, операції та види діяльності банку, порядок внесення змін до статуту тощо [10].

Безумовно, типовий статут комунального банку має включати положення, передбачені Законом України «Про банки і банківську діяльність» і деталізовані у Положенні про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів, яке розроблено з метою визначення порядку та умов реєстрації банків, погодження їх статутів та змін до них [11]. Зокрема, статут юридичної особи,

яка має намір здійснювати банківську діяльність, подається до Національного банку в трьох примірниках і має містити інформацію, визначену ст.16 Закону України «Про банки і банківську діяльність», має бути оформлений відповідно до вимог ст.8 Закону про державну реєстрацію [12], надрукований 14 кеглем шрифту Times New Roman і на титульному аркуші містити в правому верхньому куті вільне місце для штампа Національного банку про його погодження (п.1.5) [11].

Однією із найсуттєвіших проблем щодо створення комунальних банків в Україні є формування статутного капіталу на момент державної реєстрації не нижче розміру, передбаченого Законом України «Про банки і банківську діяльність», а саме – не менше 120 млн грн (ст.31) [13].

З урахуванням того, що статутний капітал банку формується шляхом грошових внесків, а органи місцевого самоврядування повинні володіти у статутному капіталі не менше 50 % акцій, то фактично останні мають внести не менше 60 млн грн. Саме така сума має бути передбачена у типовому статуті комунального банку.

Комунальний банк до отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про нього до Державного реєстру банків має право витрачати кошти, що вносяться засновниками для формування його статутного капіталу, виключно з метою підготовки до здійснення ним банківської діяльності.

Банківське законодавство забороняє використовувати для формування капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення (ст.32) [13], тому органи місцевого самоврядування мають закладати у власні бюджети статті щодо використання коштів на створення комунального банку. Відповідно, положення про те, що внесок до статутного капіталу комунального банку органу (органів) місцевого самоврядування передбачений бюджетом на відповідний рік і зазначення розміру відповідних бюджетних коштів має бути закріплене у типовому статуті комунального банку. Кошти для формуван-

ня статутного капіталу мають акумулюватися на накопичувальному рахунку, що відкривається в територіальному управлінні Національного банку та/або Національному банку (п.2.1) [11].

Наступний важливий момент, який має знайти відображення у статуті комунального банку, – це зазначення видів діяльності, які має намір здійснювати банк. І якщо види діяльності, ліцензії на які видає Національний банк України, фактично завжди містяться у статутах банківських установ, то господарська діяльність на фондовому ринку у цих статутах не завжди зазначається. Однак відповідно до вимог Порядку та умов видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, переоформлення ліцензії, видачі дублікату та копії ліцензії, обов'язковою умовою видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку та провадження цієї діяльності, у тому числі для банків, є зазначення в установчих документах виду діяльності, що має намір здійснювати банк на підставі ліцензії [14].

Відсутність зазначених вище видів діяльності у статуті банку, які банк здійснює на підставі відповідної ліцензії або має намір здійснювати, відповідно до законодавства про цінні папери є підставою для видачі Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку відповідного розпорядження про усунення порушень законодавства на ринку цінних паперів або у разі надання банком документів на видачу ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – підставою для відмови у її видачі.

Тому у статутах комунальних банків необхідно обов'язково зазначити окремі види професійної діяльності на фондовому ринку, які вони здійснюють або мають намір здійснювати. Такими відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», які мають право здійснювати банки є: брокерська діяльність; дилерська діяльність; андеррайтинг; діяльність з управління цінними паперами; депозитарна

діяльність зберігача цінних паперів; діяльність із ведення реєстру власників іменних цінних паперів; діяльність з управління іпотечним покриттям. Тому у типовому статуті комунального банку мають бути передбачені не тільки банківські та інші фінансові послуги, які банк надаватиме відповідно до ліцензії НБУ, а й названі вище види господарської діяльності на фондовому ринку.

Необхідним структурним елементом статуту комунального банку має бути розділ про його управління. Наповнення цього розділу статуту може ґрунтуватися на класичних нормах господарського права щодо органів управління акціонерним товариством з урахуванням положень банківського законодавства України. Однак визначення переліку органів управління комунальним банком залежатиме від того, до якої моделі банківських установ за своєю суттю вони будуть наближені: до державних банків, до кооперативних чи до комерційних банків. Відповідно, з положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність» органами управління комунального банку теоретично можна допустити такі, які притаманні для державних, кооперативних чи комерційних банків: наглядова рада і правління банку з ревізійною комісією як органом контролю; загальні збори учасників (пайовиків), спостережна рада банку та правління банку з ревізійною комісією; загальні збори учасників, спостережна рада, правління (рада директорів) банку з органами контролю банку ревізійною комісією та внутрішнім аудитом банку.

З метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам і захисту інтересів територіальних громад як акціонерів комунального банку у останньому має створюватися орган з повноваженнями і порядком створення, подібними до наглядової ради державного банку, але, оскільки до складу акціонерів комунального банку можуть входити й інші суб'єкти (суб'єкти господарювання, фізичні особи), то такий орган управління має володіти повноваженнями, подібними до повноважень спостережної ради.

Пропонуємо у комунальних банках створювати наглядову раду, правління і ревізійну комісію з певними особливостями повноважень, які мають бути відображені у типовому статуті комунального банку.

Наглядова рада має бути вищим органом управління комунального банку, що здійснюватиме контроль за діяльністю правління банку з метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам і захисту інтересів територіальної громади як основного акціонера комунального банку, а також здійснюватиме інші функції. Пропонуємо кількість членів наглядової ради комунального банку встановити аналогічну з державними банками – п'ятнадцять осіб.

До складу наглядової ради комунального банку мають входити члени наглядової ради банку, призначені органом місцевого самоврядування, який прийняв рішення про створення комунального банку, Кабінетом Міністрів України, іншими акціонерами. З метою представництва інтересів територіальної громади до складу наглядової ради комунального банку можуть входити представники місцевих органів виконавчої влади та інші особи, які відповідатимуть вимогам Закону України «Про банки і банківську діяльність». Такі вимоги по аналогії з вимогами до членів наглядової ради державного банку мають бути законодавчо закріплені, а саме: членом наглядової ради комунального банку може бути громадянин України, який має вищу економічну або юридичну освіту, або науковий ступінь у галузі економіки, фінансів та/або права і при цьому має досвід роботи в органі законодавчої влади чи на керівних посадах центральних або місцевих органів виконавчої влади України, які забезпечують проведення та реалізацію державної фінансової, економічної та правової політики, або в банківській установі, чи досвід наукової, практичної роботи у галузі економіки, фінансів, права. Особа, яка входить до складу наглядової ради чи іншого органу управління банку (крім комунального) чи є членом сім'ї такої особи першого ступеня споріднення, або особа, яка була засуджена за

зловживання у фінансовій сфері, судимість якої не погашена або не знята в установленому законом порядку, не може бути членом наглядової ради комунального банку. Законодавчо має бути передбачено і продубльовано у статуті комунального банку, що призначення особи на посаду члена наглядової ради комунального банку, якщо таке призначення може призвести до конфлікту інтересів, не допускається.

Термін повноважень членів наглядової ради комунального банку має бути п'ять років, але повноваження призначеного складу наглядової ради комунального банку та/або кожного з його членів можуть припинятися відповідно за рішенням органу місцевого самоврядування, який прийняв рішення про створення комунального банку, Кабінету Міністрів України, інших акціонерів щодо призначених ними осіб, але не раніше ніж через один рік з дня призначення.

Пропонуємо такий розподіл квот на призначення членів наглядової ради комунального банку. Орган місцевого самоврядування, який прийняв рішення про створення комунального банку, призначає вісім членів наглядової ради комунального банку шляхом прийняття відповідного рішення. Кабінет Міністрів України призначає три члени наглядової ради комунального банку шляхом прийняття відповідної Постанови. Інші акціонери комунального банку призначають до чотирьох членів наглядової ради комунального банку пропорційно їх участі у статутному капіталі комунального банку з розрахунку один член наглядової ради на 10 % у статутному капіталі комунального банку. У разі неспроможності інших акціонерів комунального банку призначити членів наглядової ради – орган місцевого самоврядування, який прийняв рішення про створення комунального банку, призначає необхідну кількість членів наглядової ради комунального банку.

Окремі особливості діяльності наглядової ради комунального банку варто закріпити у Законі України «Про банки і банківську діяльність» аналогічно до наглядової ради державного банку. А саме: наглядову раду комуналь-

ного банку очолює голова, який обирається наглядовою радою зі складу її членів. Засідання наглядової ради є правомочним за наявності не менше десяти його членів. Рішення наглядової ради приймаються простою більшістю голосів від загальної кількості присутніх на засіданні членів наглядової ради комунального банку. Статут і внутрішні положення комунального банку можуть передбачати порядок скликання, голосування, прийняття і оформлення рішень наглядової ради. Наглядова рада не може втручатися в оперативну діяльність комунального банку.

До компетенції наглядової ради комунального банку мають належати прийняття рішень з таких питань (по аналогії із державними банками):

- визначення основних напрямів діяльності комунального банку та затвердження звітів про їх виконання;
- затвердження річних результатів діяльності банку, включаючи його дочірні підприємства, та заходів за результатами розгляду висновків аудиторської фірми;
- розподіл прибутку;
- призначення і звільнення голови та членів правління комунального банку, керівника служби внутрішнього аудиту банку;
- контроль за діяльністю правління комунального банку;
- визначення аудиторської фірми, розгляд її висновку;
- встановлення порядку проведення ревізій та контролю за фінансово-господарською діяльністю комунального банку;
- прийняття рішення щодо покриття збитків;
- прийняття рішення про створення, реорганізацію та ліквідацію дочірніх підприємств, відокремлених підрозділів, затвердження їх статутів і положень;
- затвердження умов оплати праці та матеріального стимулювання членів правління комунального банку.

Повноваження правління комунального банку як його виконавчого органу мають визначатися його статутом. Кандидатури голови

та членів виконавчого органу правління комунального банку мають узгоджуватися з Національним банком України відповідно до вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Ревізійна комісія має бути органом контролю комунального банку, персональний та кількісний склад якої повинен визначатися наглядовою радою комунального банку.

У типовому статуті комунального банку, безумовно, має бути визначено кількість акцій, що купуються акціонерами, а також розмір та порядок формування статутного капіталу комунального банку, особливості здійснення господарської діяльності комунальним банком.

Суб'єктом затвердження типового статуту комунального банку має бути Національний банк України. Затверджувати статут конкретного комунального банку має орган місцевого самоврядування, який прийматиме рішення про його створення.

У результаті проведеного аналізу чинного законодавства України та поглядів науковців ключовими змістовними розділами типового статуту комунального банку визначаємо: види діяльності, які має намір здійснювати комунальний банк; структура управління комунальним банком, органи управління, їх компетенція та порядок прийняття рішень; особливості здійснення господарської діяльності комунальним банком.

На підставі наведеного, вбачається доцільним включення до типового статуту комунального банку положення про те, що внесок до статутного капіталу комунального банку органу (або органів) місцевого самоврядування (не менше 60 млн грн) передбачений бюджетом на відповідний рік із зазначенням розміру відповідних бюджетних коштів.

У комунальних банках до органів управління варто віднести наглядову раду, правління і ревізійну комісію.

Для подальшого дослідження господарсько-правового статусу комунальних банків у майбутньому спрямовуватимемо дослідження на розкриття особливостей здійснення комунальним банком господарської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарченко А. М. До питання господарських прав учасників господарських відносин / А. М. Захарченко // Вісник Ін-ту економіко-правових досліджень НАН України. – 2010. – № 1 (1). – С. 143–146.

2. Сидорович О. Ніжинський міський громадський банк як складова частина економіки міста в другій половині XIX – на початку XX ст. / О. Сидорович // Ніжинська старовина : збірник регіональної історії та пам'яткознавства. – 2010. – Вип. 9 (12). – С. 112–120.

3. Постанова Ради Міністрів УРСР «Про затвердження Типового статуту садівничого товариства» : від 02.12.1986 р., № 416 (втрач. чинність, довідково).

4. Постанова Ради Міністрів УРСР «Про затвердження Типового статуту ломбарду» : від 19.06.1979 р., № 315 (втрач. чинність, довідково).

5. Наказ Мінекономіки від 22.04.1993 р. № 12-30/4, Мінпраці України від 28.04.1993 р. № 10-1594, Мінфіну України від 22.04.1993 р. № 07-101, Фонду державного майна від 26.04.1993 р. «Про затвердження Типового статуту державного підприємства (втрач. чинність, довідково).

6. Наказ Фонду державного майна України «Про затвердження Типового статуту відкритого акціонерного товариства» : від 12.12.1994 р., № 787.

7. Наказ Фонду державного майна, Мінекономіки «Про затвердження Типового статуту відкритого акціонерного товариства, створеного шляхом корпоратизації державного підприємства, яке не підлягає приватизації» : від 28.09.2004 р., № 2007/363// Офіційний вісник України. – 2004. – № 42. – Ст. 2807.

8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Типовий статут казенного підприємства» : від 16.06.1998 р., № 914 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24. – Ст. 90.

9. Наказ Держкомтелерадіо України «Про затвердження Типових статутів підприємств, установ, організацій, підпорядкованих Комітету, та приведення їх статутів у відповідність

із Типовими статутами» : від 16.12.2003 р., № 314

10. Сайт ПАТ «Український комунальний банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.abucb.com.

11. Постанова Національного банку України «Про затвердження деяких нормативно-правових актів Національного банку України» : від 08.09.2011 р., № 306 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 84. – Ст. 3092.

12. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003 р. // ВВР України. –

2003. – № 31. – Ст. 263.

13. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. (зі змін.) // ВВР України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.

14. Рішення Держкомісійних паперів України «Про затвердження Порядку та умов видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, переоформлення ліцензії, видачі дублікату та копії ліцензії» (зі змінами) : від 26.05.2006 р., № 345 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2353.

Герасименко Н. О. Типовий статут комунальних банків: доцільність розробки та зміст / Н. О. Герасименко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 205–211 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12gnortz.pdf>

Сформульовано пропозиції щодо доцільності розробки, а також змісту типового статуту комунальних банків. Запропоновано визначити суб'єктом затвердження типового статуту комунального банку Національний банк України. Змістовними розділами типового статуту комунального банку визначено: види діяльності, які має намір здійснювати комунальний банк; структуру управління комунальним банком, органи управління, їх компетенцію та порядок прийняття рішень; особливості здійснення господарської діяльності комунальним банком. Обґрунтовано включення до органів управління у комунальних банках наглядової ради, правління і ревізійної комісії.

Герасименко Н.А. Типовой статут коммунальных банков: целесообразность разработки и содержание

Сформулированы предложения о целесообразности разработки, а также содержания типового устава коммунальных банков. Предложено определить субъектом утверждения типового устава коммунального банка Национальный банк Украины. Содержательными разделами типового устава коммунального банка выделено: виды деятельности, которые намеревается осуществлять коммунальный банк; структуру управления коммунальным банком, органы управления, их компетенцию и порядок принятия решений, особенности осуществления хозяйственной деятельности коммунальным банком. Обосновано включение в органы управления в коммунальных банках наблюдательного совета, правления и ревизионной комиссии.

Gerasimenko N.A. Typical Statute of Municipal Banks: Development and Content

Suggestions on developing and content of municipal banks' statute are formed. The National Bank of Ukraine is proposed as a subject of adoption of municipal bank's statute. The sections of typical municipal bank's statute are identified: activities that municipal bank intends to do, communal bank's management structure, governments, their competence and decision-making procedure, communal bank's economic activities. The management structure in communal banks is proposed: the Supervisory Board, the Board of Directors and the Audit Commission.